

Jef Van de Wiele

Leven op een tweesprong

door

Frank SEBERECHTS

Als we het over Jef Van de Wiele hebben, dan denkt iedereen die de naam kent in de eerste plaats aan de leider van de Vlaamsch-Duitse Arbeidsgemeenschap, de De Vlag, één van de belangrijkste collaboratiebewegingen in Vlaanderen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Voor velen was hij de verpersoonlijking van de radicale, nationaal-socialistische collaboratie. Maar Jef Van de Wiele was meer dan dat. Voor de Tweede Wereldoorlog was hij bekend als wetenschapper en bovendien zette hij enkele, weliswaar wankelende, schreden op het pad van de literatuur¹.

J. Van de Wiele werd geboren in Deurne in 1903. Zijn vader, August Van de Wiele, engageerde er zich voor de Katholieke Partij, en werd er na de Eerste Wereldoorlog burgemeester. J. Van de Wiele kreeg er een gewone opvoeding, maar hij verschilde in die zin van de meeste leeftijdsgenoten, dat hij verder studeerde, in Antwerpen en in Gent.

In het begin van de twintiger jaren kwam de student en latere leraar Jef Van de Wiele, onder meer onder de invloed van Julius Pée, in het Vlaamsbewuste kamp terecht. Het giste sterk in deze kringen, niet alleen op politiek maar ook op artistiek vlak². Experimenten op beide terreinen werden niet geschuwd: denken we bijvoorbeeld aan de poëzie en het engagement van iemand als Paul Van Ostaijen.

Blijkbaar sprak dit wereldje ook Jef Van de Wiele in een bepaalde mate aan, zonder dat hij een artistiekerig bohémienleven aannam. Er bestaat trouwens een foto van hem, waarop hij zit te schrijven met rondom hem kranten, boeken, een getekend portret van de student

1. We steunen voor dit artikel o.m. op F. SEBERECHTS, *Geschiedenis van de DeVlag 1935-1945. Van cultuurbeweging tot nationaal-socialistische partij*, Gent, 1991; F. SEBERECHTS, *Jef Van de Wiele (1903-1979): Een biografische schets. Deel 1: Jef Van de Wiele voor de Tweede Wereldoorlog*, in: *Verschaeviana*, Jaarboek 1987, Brugge, 1988, blz. 181-203; F. SEBERECHTS, *Jef Van de Wiele (1903-1979): Een biografische schets. Deel 2: Jef Van de Wiele, 1940-1979*, in: *Verschaeviana*, Jaarboek 1991, Brugge, 1992.

2. Interessante informatie en sfeerbeelden uit deze periode I vinden we terug in de levensbeschrijving van Paul Pée, E. DEFOORT, *Al mijn illusies bloeien*, Leuven, 1991.

Jef Vermeulen enz.^{2bis}. Onder het pseudoniem Ward Auweleer publiceerde hij enkele romans. In 1927 verscheen *De Ferde*. Het boek werd twee jaar later gevolgd door *De Wereldkaravaan*³. Met geen van beide werken oogstte de auteur opzienbarende successen. Ook de kritiek wond er geen doekjes om, zoals blijkt uit een bespreking van *De Ferde*: de criticus had het over

„(...) het verhaal (...) dat wel heel kinderlijk schijnt (...). Bedoelt dit realisme, romantisme, ethiek, psychologiek, symboliek? Gewis van alles een beetje door elkaar. (...) zoveel kwaliteit en sentimentaliteit, dat men eerst geneigd is de gansche historie de ontboezeming te achten van een erg jonge, erg teedere, erg zelfingenomen ziel, die de eigen ervaringen wereldgroot acht en daarnaast overmatig veel last heeft van ethische bekommernissen. (...) voorlopig meer eigenaardig dan indrukwekkend of mooi”⁴.

Uit correspondentie die werd teruggevonden in het archief van Willem Pée blijkt bovendien dat de jonge Van de Wiele zich nogal onsamenvattend uitdrukte. Zijn uitspraken waren soms vrij gewaagd voor die tijd, maar dat sluit dan weer aan bij die anarchistisch-artistieke sfeer waarin een aantal jonge Vlamingen zich in de jaren twintig bewoog. Alles bijeen was hij op dat ogenblik niet tot grootse literaire prestaties in staat, zodat *Volk en Staat* in een artikel over J. Van de Wiele in 1940 monkelend wees op het „doornrijke pad der scheppende kunst”⁵.

Misschien bracht het beperkte succes van zijn eigen literaire gewrochten J. Van de Wiele tot het inzicht dat hij beter over anderen werk kon schrijven dan zelf met de muze te flirten.

In oktober 1936 behaalde hij aan de Leuvense universiteit de doctoraatstitel in de Wijsbegeerte en Letteren met een proefschrift over *Antwerpen in de literatuur*. Hij besprak in deze verhandeling de stad Antwerpen als inspiratiebron voor de letterkunde, met een bijgevoegde stelling over een vergelijking tussen de taal van Karel Van de Woestijne en die van Felix Timmermans⁶. De jury was danig onder de indruk en verleende hem met felicitaties de grootste onderscheiding. J. Van de Wiele zette zijn wetenschappelijke arbeid verder. Hij won een studiebeurs en kon naar Duitsland. Daar deed hij onderzoek en publiceerde hij een studie over *De weerklank van de Vlaamsche Letterkunde in Duitsland, 1897-1937*. Hij had trouwens plannen

^{2bis} Eigen verzameling documenten.

³. NCWO II, C1, Archief DeVlag, 69. Nota van Rik Wijckmans betreffende Jef Van de Wiele, s.l., s.d.

⁴. F.C., *De Ferde*, roman door Ward Auweleer, in: *Groot-Nederland*, januari 1929.

⁵. *Dr. Jef Van de Wiele de Sekretaris van den Vlaamschen Kultuurraad*, in: *Volk en Staat*, 28 november 1940.

⁶. *De Morgenpost*, 15 oktober 1936.

om gelijkaardige studies te ondernemen voor Frankrijk, Engeland, Italië en de Scandinavische landen. In 1939 bekroonde de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde een studie van hem over *Antwerpen als Literair Motief in de Nederlandsche Letterkunde*. Dit werk was gebaseerd op zijn doctoraatsverhandeling.

Men kan dus gerust stellen dat aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog J. Van de Wiele een mooie carrière als gewaardeerd wetenschapper in het vooruitzicht had.

Zijn studies in de Germaanse talen aan de universiteit leidden bij hem tot een verhevigde belangstelling voor Duitsland en de politieke ontwikkelingen aldaar, maar ook voor de Duitse cultuur. Zo organiseerde hij als studentenleider in 1935 in Leuven de feestelijkheden ter herdenking van het overlijden honderddertig jaar voordien van de Duitse dichter Johann Christoph Friedrich von Schiller⁷.

Dezelfde belangstelling bleek uit de tijdschriften en organisaties waarin J. Van de Wiele een actieve rol speelde. Zowel in *Germania*, het blad van de Leuvense Germanisten, als in *Ons Leven* van het Katholiek Vlaamsch Hoogstudentenverbond (KVHV) leverde hij bijdragen over Duitsland en de Duitse cultuur.

Het was echter vooral via de Vlaamsch-Duitse Arbeidsgemeenschap (DeVlag) dat de belangstelling tot uiting kwam. In 1935-1936 kwam deze studentenvereniging stilaan op gang. Het was vooral J. Van de Wiele die zich hiervoor inspande. Hij werd hierin gesteund door een aantal Leuvense professoren. Bij de belangrijkste initiatieven van deze beweging hoorden de jaarlijkse Kultuurdagen, die afwisselend in Vlaanderen en in Duitsland doorgingen⁸.

De interesse en sympathie van J. Van de Wiele voor de Duitse cultuur maar ook voor de Duitse maatschappij en politiek kwamen ook nog op andere manieren naar voren. Zo besprak hij in mei 1937 het boek *Die Kameraden* van Erich Maria Remarque⁹ voor het tijdschrift *Nieuw Vlaanderen*. Hij was redactiesecretaris van dit gezaghebbend blad, waarvoor hij hoofdzakelijk bijdragen in de culturele en literaire sfeer leverde. Zijn commentaar op het boek van E. M. Remarque ligt er niet om:

„(...) Slotindruk? (...) Indien het als een aanklacht tegen Hitler-Duitsland is bedoeld, dan heeft hij juist het tegenovergestelde bereikt: men gaat voor

7. Johann Christoph Friedrich von Schiller (1759-1805). Duits dichter, dramaturg, literatuurwetenschapper en historicus, o.m. *Wallensteintrilogie*; *Maria Stuart*; *Wilhelm Tell*.

8. F. MEIRE, *Monografie over de DeVlag*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, RUG, 1978; F. MEIRE, *De DeVlag voor 1940*, in: *BTNG*, XIII, 1982, 2-3.

9. Erich Maria Remarque (1898-1970). Duits schrijver, o.m. *Im Westen nichts Neues*.

deze mensen snakken naar iemand, die eindelijk eens met vaste hand zal regeren, iemand die er zal naar streven hun weer levensvreugde te schenken. (...)'',¹⁰.

Het is wellicht voldoende bekend op welke wijze en in welke mate de levensvreugde in het Duitsland van 1937 werd geschonken. Ook bij andere gelegenheden uitte J. Van de Wiele zijn bewondering voor het nieuwe regime bij de burens in het oosten. Aan diverse studiereizen in Duitsland en contacten met studenten uit Keulen hield hij naast wetenschappelijke en culturele ook politieke en maatschappelijke indrukken en inzichten over, die mee zijn evolutie tijdens de Tweede Wereldoorlog verklaren.

In de zomer van 1939 brak de oorlog uit. De contacten met Duitsland werden op een bijzonder laag pitje geplaatst: de DeVlag schorste alle activiteiten.

Toen in mei 1940 België door Duitsland bezet werd, veranderde dat veel aan de positie van de DeVlag en van J. Van de Wiele. Er werden immers nieuwe mogelijkheden geschapen voor Vlaams-Duitse samenwerking, op politiek maar ook op cultureel vlak. In augustus verscheen het tijdschrift van de beweging, *De Vlag*, opnieuw¹¹.

In de loop van de volgende jaren was de DeVlag zowel op politiek als op cultureel vlak actief in het collaborerende kamp. De verbondenheid van beide wordt geïllustreerd door een uitspraak van J. Van de Wieles medestander Rolf Wilkening:

„(...) Unsere Frage: Kultur oder Politik? kann gar nicht beantwortet werden. Von Nationalsozialisten auf jeden fall nicht. Für uns heisst es: kulturell UND politisch, nämlich volkspolitisch denken und handeln'’.¹²

Uit zijn handelingen en standpunten blijkt dat J. Van de Wiele deze idee volledig onderschreef. Zowel persoonlijk als politiek was hij in 1940 op een tweesprong gekomen. Of hij zich werkelijk de vraag heeft gesteld wat hij moest doen, is niet duidelijk. Het lijkt erop dat hij, eens dat hij een bepaalde richting had gekozen, niet meer terug kon of wou. In de vooroorlogse periode was hij beslist vooral op het culturele en wetenschappelijke gebied actief. Slechts in de marge kwam daar ook politiek bij, enerzijds via *Nieuw Vlaanderen* en anderzijds via zijn belangstelling voor de evolutie in Duitsland. Na mei 1940 aarzelde hij niet op deze tweesprong: stilaan trad het politieke

10. J. VAN DE WIELE, *Erich Maria Remarque: Drie Kameraden*, in: *Nieuw Vlaanderen*, 29 mei 1937.

11. Voor de evolutie van de DeVlag tijdens de Tweede Wereldoorlog: zie noot 1; bovendien: A. DE JONGHE, *De strijd Himmler-Reeder om de benoeming van een HSSPF te Brussel (1942-1944)*, dln. 2-5, in: *BGTW*, 4, 1976; 5, 1978; 7, 1982 en 8, 1984.

12. R. WILKENING, *Kultur oder Politik?*, in: *De Vlag*, IV, 7, februari 1942, blz. 391.

aspect meer en meer op de voorgrond. De cultuur en de cultuurpolitiek maakten hiervan gewoon deel uit. De wetenschappelijke ambities werden — noodzakelijk — naar achteren gedrongen.

Toch publiceerde J. Van de Wiele in de loop van de oorlog verscheidene populair-wetenschappelijke artikels, o.m. over algemeen culturele, literaire en historische onderwerpen. In oktober 1940 noteerde hij in *De Vlag* enkele beschouwingen bij het bezoek van de Duitse dichter Adolf von Hatzfeld aan Vlaanderen¹³. In maart 1941 verscheen van J. Van de Wiele in hetzelfde tijdschrift een in memoriam gewijd aan de letterkundige en activist Raf Verhulst. Die was op 24 maart in Aken overleden¹⁴. Als Vlaming, kunstenaar en wetenschapper die in Duitsland had geleefd en gewerkt paste R. Verhulst perfect in de ideeën van J. Van de Wiele en van de DeVlag. R. Verhulst was immers een overtuigd voorstander van samenwerking tussen Vlaanderen en Duitsland en bovendien had hij een grote bewondering voor Adolf Hitler.

De literatuurstudie werd door J. Van de Wiele steeds meer in het teken van de Vlaams-Duitse toenadering bekeken. Dit bleek eens te meer uit een artikel in *De Vlag* waarin hij het verband legde tussen Stijn Streuvels en Duitsland¹⁵. In een andere bijdrage bracht hij zijn visie op wat hij beschouwde als het gemeenschappelijke Germaanse aspect van kunst en cultuur in Vlaanderen en Duitsland¹⁶.

Niet alleen via artikels verspreidde J. Van de Wiele zijn ideeën. Hij was immers op zijn best als hij het woord kon nemen op een vergadering of een voordracht mocht geven. In december 1940 sprak hij in Den Haag over Vlaanderen en het Vlaamse lied. Merkwaardig in zijn betoog was het onverbloemde heelnederlandse standpunt op cultureel gebied, maar nauwelijks verholen ook op politiek vlak¹⁷. De Nieuwe Orde-visie van J. Van de Wiele kwam dan weer sterk tot uitdrukking in een voordracht op 30 maart 1941 met als onderwerp „Beleven wij de Heropstanding der Middeleeuwen?”¹⁸.

Hij wierp hierin een blik op de geschiedenis van de Lage Landen, maar het was duidelijk dat de voorbeelden die hij uit de geschiedenis opdiepte slechts dienden ter illustratie van zijn politieke, naar de actualiteit gerichte besluit:

13. J. VAN DE WIELE, *Adolf von Hatzfeld leest in Vlaanderen*, in: *De Vlag*, III, 3, oktober 1940, blz. 107-112.

14. J. VAN DE WIELE, *Bij het graf van Raf Verhulst*, in: *De Vlag*, III, 8, maart 1941, blz. 357-358.

15. J. VAN DE WIELE, *Duitschland en Stijn Streuvels*, in: *De Vlag*, IV, 3, oktober 1941, blz. 101-103.

16. J. VAN DE WIELE, *Vlaamsche dichters, Germaansche strijders*, in: *De Vlag*, IV, 6, januari 1942, blz. 278-281.

17. *Volk en Staat*, 31 december 1940.

18. *Volk en Staat*, 1 april 1941; *De Dag*, 5 april 1941; *Volk en Cultuur*, I, 10, 5 april 1941.

„(...) Wilt gij dus een echte goed geordende maatschappij vormen, doe dan afstand van uzelf, denk sociaal en handel sociaal, en stel uw levenswijze in het teken van het nieuwe slagwoord: Kameraad”.

Andere sporen van zijn evolutie naar het Nieuwe Ordegedachtengoed liggen in zijn lezing over „Duitsland en de wereldbetekenis van de Vlaamse literatuur” ter gelegenheid van de tentoonstelling over „Het Duitse Boek” in Antwerpen in de zomer van 1942. De DeVlag-leider aarzelde niet Maurice Maeterlinck en Emile Verhaeren „Fransschrijvende Vlaamsche ‘ontaarden’” te noemen, a.h.w. in navolging van de Duitse veroordeling van de „entartete Kunst”. Tevens zou volgens hem de „stokouden vader Rodenbach” over de onwetendheid over „Germaansch gerichte Vlaamsche letterkunde” geklaagd hebben¹⁹.

Ook later gedurende de bezetting bleef J. Van de Wiele dergelijke spreekbeurten houden. Het valt daarbij op dat de grens tussen culturele en wetenschappelijke voordrachten en politiek-ideologische redevoeringen steeds meer vervaagde. De culturele activiteiten van de DeVlag, o.m. de Kultuurdagen die elk jaar werden georganiseerd, gaven hem hiertoe ruimschoots de mogelijkheid.

Niet alleen met artikels en spreekbeurten bleef J. Van de Wiele tijdens de bezetting actief op het snijpunt van politiek en cultuur.

In het najaar van 1940 werd een commissie opgericht die zich moest bezighouden met „de herziening der schoolboeken voor normaal, middelbaar, lager en bewaarschoolonderwijs”²⁰. J. Van de Wiele maakte deel uit van deze commissie. Hij werd belast met de herwerking van leerboeken voor Nederlands, Duits en Engels²¹. Uit de boeken zou alles moeten verdwijnen wat Duitsland en de Nieuwe Orde onwelgevallig zou zijn. Vooral met de geschiedenisboekjes zou het in dat verband „erg gesteld” zijn geweest. Zo stelde de DeVlag-leider vast dat alles wat met Dietse of Germaanse lotsverbondenheid te maken had niet aan bod kwam. Ook de werkelijke betekenis van volgens hem belangrijke historische personen als Marnix van Sint-Aldegonde en Willem van Oranje zou te zeer verloren zijn gegaan. Uit de Nederlandse bloemlezingen zouden activistische en flaminante auteurs geweerd zijn²². Naargelang zijn activiteiten met de DeVlag toenamen kon J. Van de Wiele steeds minder aandacht besteden aan deze taak.

19. *Volk en Staat*, 10 juli 1942.

20. *De Dag*, 15 oktober 1940.

21. K. DE SMEDT, *De herziening van de schoolboeken tijdens de bezetting (1940-1944)*, in: *BGTW*, 14, december 1991, blz. 177-202.

22. J. VAN DE WIELE, *School en boek*, in: *De Vlag*, III, 2 september 1940, blz. 48-52; E. VERHOEYEN, *Kultuur, politiek en cultuurpolitiek tijdens de Tweede Wereldoorlog*, in: *Kultuurleven*, LII, 7, 1985, blz. 655.

Hetzelfde gold voor zijn werk bij de Vlaamse Cultuurraad. Op 10 oktober 1940 werden twee nieuwe cultuurraden opgericht door secretaris-generaal van Openbaar Onderwijs M. Nyns. De voor de oorlog opgerichte cultuurraden werden door de Duitsers geliquideerd ten voordele van twee nieuwe instellingen, die door andere personen werden bevolkt. De nieuwe cultuurraden zouden in de eerste plaats de „ordering” van het culturele leven ter hand moeten nemen. Tegelijk zouden ze de samenwerking met Duitsland moeten bevorderen en adviezen geven aan het kabinet van Openbaar Onderwijs. De beide raden werden op 7 november 1940 geïnstalleerd. Aan Vlaamse zijde werd Cyriel Verschaeve voorzitter van de Vlaamse Cultuurraad²³.

Onmiddellijk na de officiële openingstoespraken werd J. Van de Wiele aangesteld tot secretaris van de Vlaamse Cultuurraad. Vooral de culturreferent van de *Militärverwaltung* Franz Petri zou de DeVlag-leider hebben willen inschakelen in de door de militairen nagestreefde cultuurpolitiek. Het was een erkenning van de belangrijke positie die J. Van de Wiele in de culturele en cultuurpolitieke wereld innam. De nieuwe secretaris deelde *Volk en Staat* ernstig zijn inzichten omtrent het cultuurbeleid mede:

„(...) Waar de Cultuurraad als eerste opgave kreeg het samenbundelen en organisch uitbouwen van de kultuurorganismen van het Vlaamsche land, spreekt het vanzelf dat het Sekretariaat moet uitgroeien tot het bindmiddel tusschen al deze organismen, zoodanig dat deze in of rond dit sekretariaat worden samengetrokken, 't zij rechtstreeks, 't zij met een vertegenwoordiging. De plannen liggen klaar voor uitwerking, maar over het praktische werk wordt voorlopig best nog een tijd gezwegen. Waar aan den anderen kant dit sekretariaat en de leiding der Vlaamsch-Duitsche Arbeidsgemeenschap in één hand werden vereenigd, kan de taak van den Kultuurraad, — namelijk het bevorderen van kultureele uitwisseling en wisselwerking tusschen Duitschland en Vlaanderen, — een rijke toekomst tegemoet gaan”²⁴.

Naast J. Van de Wiele waren ook de DeVlag-leden Filip De Pillecyn, Robert Van Roosbroeck en, vanaf 1941, Antoon Jacob bestuursleden van de Vlaamse Cultuurraad. Vooral de eerste twee namen samen met J. Van de Wiele feitelijk de touwtjes in handen. Cyriel Verschaeve nam niet echt de dagdagelijkse taak als voorzitter op en verzette zich evenmin tegen J. Van de Wiele en zijn medewerkers.

In een interview met Willem De Meyer voor het *Avondblad* ging J. Van de Wiele dieper in op de taak van de Vlaamse Cultuurraad zoals hij die zag. Hij was tegen de onderdrukking van het vrije initiatief, maar stelde dat de verschillende culturele organisaties niet lan-

23. *Volk en Staat*, 8 november 1940.

24. *Volk en Staat*, 24 november 1940.

ger elkaars programma en activiteiten mochten belemmeren of doorkruisen. Ook veroordeelde hij de grote aandacht die er volgens hem werd besteed aan het verwerven van subsidies, dit ten nadele van de werking voor de arbeiders. De nieuwe cultuurraad diende verder het culturele leven te organiseren in landelijke, gewestelijke en plaatselijke groepen. Tenslotte was hij van oordeel dat de culturele banden met Duitsland moesten versterkt worden. België had immers, volgens hem, de banden gebroken die kunstenaars in de voorbije eeuwen tussen Vlaanderen en Duitsland hadden gesmeed. Hij noemde in dit verband Hendrik van Veldeke, Albrecht Dürer, Joost Van den Vondel, Hans Memlinc en Pieter Paul Rubens²⁵.

Samen met F. De Pillecyn reisde J. Van de Wiele in december 1940 naar Berlijn, waar ze besprekingen voerden met de leiders van de *Reichskulturkammer*²⁶.

In dezelfde zin, nl. met het oog op de organisatie van de culturele bedrijvigheid in Vlaanderen in Nieuwe Orde-richting moet de werking van de beweging Volk en Kunst begrepen worden, evenals de inzet van J. Van de Wiele in deze beweging. Zo zetelde hij o.m. in de redactie van het blad van Volk en Kunst, *Volk en Cultuur*²⁷. In de eerste maanden van 1943 bleek het voor J. Van de Wiele toch niet mogelijk met dezelfde intensiteit aan alle initiatieven mee te blijven werken. Hij diende ontslag te nemen uit de Vlaamse Cultuurraad, waar hij door een ander DeVlag-lid, nl. Seraf Trio werd opgevolgd. Ook in de commissie die zich met de herziening van de schoolboeken bezighield liet hij verstek gaan. Wellicht was zijn oorspronkelijke belangstelling voor de louter culturele en cultuurpolitieke bedrijvigheid getaand en koos hij resoluut voor de snelle weg naar de macht via de DeVlag.

We kunnen echter gerust stellen dat de DeVlag-leider vooral gedurende de eerste twee jaren van de bezetting een bijzondere belangstelling en activiteit aan de dag legde i.v.m. de culturele sector. Hij schreef regelmatig artikels en hield spreekbeurten bij diverse gelegenheden. Vooral was hij bedrijvig om de reorganisatie van het culturele landschap in Vlaanderen op nationaal-socialistische leest te verwezenlijken. Het valt op hoe meer en meer de cultuur in dienst gesteld werd van het politieke doel van J. Van de Wiele en de DeVlag, nl. de totstandkoming van het Rijk en de vestiging van de nationaal-socialistische maatschappij in Vlaanderen.

25. *Avondblad*, 8 januari 1941.

26. *Koninklijk Atheneum Deurne 1937-1987*, Deurne, 1987, blz. 27.

27. *Volk en Cultuur. Weekblad voor Volksche Kunst en Wetenschap*. Prospectus, februari 1941.

In het januarinumnummer van 1943 van *De Vlag* gebruikte J. Van de Wiele voor zijn nieuwjaarsboodschap woorden die sterk overeenkwamen met de tekst die elf maanden eerder uit de pen van R. Wilkening was gevloeid. Het was a.h.w. een bekentenis en een programma:

„(...) Het is nu gedaan met diegenen die daar meenden dat het volstond kultuuruitingen bij te wonen en toe te juichen, om aldus zijn volk weer tot grootheid te brengen. Cultuur is niet te scheiden van politiek, en wie groote cultuur wil, moet ook groote politiek voeren. (...)”²⁸.

Tijdens de bezetting publiceerde J. Van de Wiele verscheidene brochures waarin hij het politiek programma van de DeVlag uiteenzette. Maar ook in deze brochures kwam hij niet geheel los van zijn verleden, van zijn oorspronkelijke ambities.

Dat kan men ondermeer opmaken uit een aantal bladzijden uit *Weg met de socialisten? Nee-nee! Hier zijn zij!!*, dat in 1941 verscheen. J. Van de Wiele vertelde hier in heimatromanstijl over zijn jeugd in Deurne. Tegelijk bekende hij dat hij zeer graag de verhalen van Ernest Claes las. Zijn beschrijving van het leven op het Ruggeveld in zijn geboortedorp Deurne in het begin van deze eeuw is dan ook vergelijkbaar met de literatuur van E. Claes:

„(...) Van in hun jonge jaren zat er geen schoolgaan in: Deurne lag veel te wijd, en onderweg konden ze gaan zwemmen in den vijver, of gaan vogels zoeken in de Ster van della Faille. Als ze twaalf of later met den schoolplicht veertien jaar waren, trokken ze mee naar den bouw, steenen en mortel dragen. Meer dan de helft zijn en blijven hun heele leven metseldiender, en de sterksten gaan naar de dok. Ge ziet ze dan 's avonds terugkomen: vuil-zwart in hun oogputten en hun nek van de kolen, of vaal-grijs als ze in de minerais staan. Dat doen ze het liefst, omdat dat met schichten gaat van twaalf tot vier-en-twintig uur. Op één schicht kunnen ze meer verdienen dan een ander op de week. Ze weten dat het niet gezond is. De Rochus kreeg een scheur in de long en was op twee dagen dood. Als de Wannas of Sus de Sterke spreken moet ge goed luisteren, zoo heesch zijn ze. Maar ze verdienen grof geld. Ze zitten heelder avonden te kaarten, of met de passe te spelen, en thuis krijgen ze er niet veel van te zien. Met de Kermis wordt er al eens gevochten, maar dat is bijlange na niet meer zoo erg als vroeger. Ze worden beschaafd. Vroeger hadden ze 't gewoonlijk tegen de mannen van 't Kerkeveld of tegen de piotten van 't Zesde. Die kwamen met hun lieven dansen, en dat duurde tot het ging donker worden. Er stond gewoonlijk een ronde danstent met veel spiegels en glazen deuren. Hun grootste plezier was dan die mannen van binnen naar buiten te slaan, dwars door de ruiten of door de glazen deur: „Pak vast, Jef, d'r komt er nog eene!” En op Ker-

28. J. VAN DE WIELE, *Nieuwjaarsboodschap. Strijd tot de volledige overwinning*, in: *De Vlag*, V, 6, januari 1943, blz. 306.

mismaandag moesten ze dan wegkruipen, als soms het half garnizoen potten met blanke wapens afkwam om weerwraak te nemen. (...)”²⁹.

Het vervolg van de brochure had al heel wat minder literaire aspiraties. Het zal wel nooit de bedoeling van de auteur geweest zijn hier een meesterwerk in proza neer te zetten. Maar toch kon hij zijn literaire pen nauwelijks bedwingen. Wellicht zag J. Van de Wiele het belang in van het gebruik van een taal die aan die van populaire volksschrijvers als E. Claes deed denken om zijn publiek te boeien. De bedoeling was immers dat zijn lezers door dergelijk taalgebruik zijn politieke boodschap, die van de nationaal-socialistische maatschappij, zouden slikken.

Ter vergelijking, maar dan louter wat de taal en de beelden betreft, nemen we enkele zinnen uit de dagboeken van E. Claes, waarin hij Zichem beschrijft:

„(...) Geen grote nijverheid is er hier. De mensen werken er van de morgen tot de avond op de akker voor de kost. Hun koeien grazen langs de Demer. Noch en leeft er daar groot verlangen of nijdige hebzucht. Sinds eeuwen ligt het in hen, dat ze mensen van Zichem zijn, bijna een afzonderlijk slag van mensen, met hun eigen onafhankelijk leven, die stil voortdoen in hun landelijk bestaan. (...) Mensen ook met hevige passies, die niet gemakkelijk het aangedane onrecht vergeten en het eens vergelden ook. Hun jongens zullen het uitvechten als zij zelf er de tijd niet meer voor hebben en dat zal zo van kind tot kind verder gaan. (...) Zie die boer, die gaat over zijn veld ginder op de heuvelhelling naar Scherpenheuvel. De grote jongen 's zondags in de herberg of met de kermisdagen, de knaap die zijn koeien naar het broek drijft. Dat is mijn lieve, schone dorpje, met zijn afgetrokken eigen leven, neergeplant op de grens van Hageland en Kempen. (...)”³⁰.

Dezelfde aandacht vindt men bij beiden terug voor de kleine mens in een wereld die op het punt staat geschonden te worden — of dat reeds is — door de industriële wereld. Beiden vertellen over het overleven van deze mensen in hun sociale en economische situatie. De bedoelingen van beide auteurs liggen evenwel geheel anders.

J. Van de Wiele ontmoette zijn idool ten andere wel eens. Zo dieneerde hij op 8 december 1942 met de Duitse dichter uit Zevenburgen Heinrich Zillich, met zijn medewerker in de DeVlag en in de Vlaamse Cultuurraad F. De Pillecyn, met F. Petri en met enkele Duitse officieren van de *Propaganda Abteilung*, in aanwezigheid van E. Claes. In zijn dagboek sprak de Zichemse auteur overigens zijn afkeuring uit voor de politieke, tegen het VNV gerichte ambities van

29. J. VAN DE WIELE, *Weg met de socialisten? Nee-nee! Hier zijn zij!!*, Brussel, [1941], blz. 4-5.

30. E. CLAES, *Uit de dagboeken van Ernest Claes*, Leuven, 1981, blz. 23.

de DeVlag. F. De Pillecyn zou hem hiervan op de hoogte gebracht hebben³¹.

Op een ander vlak, eerder historisch en cultuurhistorisch, situeren zich een aantal bladzijden uit *Op zoek naar een vaderland* dat in 1942 verscheen en a.h.w. de bijbel van de DeVlag werd³². Naar analogie met een aantal artikels en spreekbeurten waarover we het reeds hadden, werden hier een aantal gegevens uit de geschiedenis naar boven gehaald en in nationaal-socialistische zin geïnterpreteerd. Van de levenswijze van de Germaanse stammen in de vroege middeleeuwen tot de Duitse bezetting van België in mei 1940 bracht J. Van de Wiele die elementen samen die hem dienstig waren om de opgang naar het komende Rijk aan te tonen. Onnodig te zeggen dat men vraagtekens kan plaatsen bij keuze, beschrijving en interpretatie van heel wat van de aangehaalde feiten. Eenzelfde methode paste hij toe in sommige stukken van zijn hatelijke brochure *Joden zijn ook mensen*³³. Dit proza was echter gespeend van alle literaire kwaliteiten. Misschien hoefde dat nu niet meer?

BESLUIT

Reeds van in de jaren twintig voelde J. Van de Wiele zich aange trokken tot de literatuur, en meer algemeen tot culturele activiteiten. Zijn eigen literaire productie mag dan geen hoogvlieger geweest zijn, dit belet niet dat hij ook later nog literaire kriebels voelde wanneer hij zijn politieke visie op papier zette. Was hij gefrustreerd omwille van zijn mislukte literaire aspiraties? Voor iemand met zijn karakter en ambities moet het uiteraard niet prettig geweest zijn toen de kritiek zich eerder laatdunkend over zijn werk uitliet.

Zijn literatuurstudie was veel meer belovend. Zij leverde alleszins een zeer gewaardeerd doctoraat en daaruit voortkomende publikaties en een studiebeurs op.

Mogelijk — en daar hebben we het hier nog niet over gehad — frustreerde het onevenwicht tussen zijn wetenschappelijke prestaties en zijn status als atheneumleraar hem. Zijn betrokkenheid bij culturele en semi-politieke initiatieven in de jaren dertig, zoals het tijdschrift *Nieuw Vlaanderen*, toonde aan dat hij beslist ambitie had om het verder te schoppen.

Dit is dan ook misschien één van de redenen waarom hij bij het begin van de bezetting, op het kruispunt dat door de nieuwe situ-

31. id., blz. 162.

32. J. VAN DE WIELE, *Op zoek naar een vaderland*, Brussel, 1942.

33. J. VAN DE WIELE, *Joden zijn ook mensen*, Brussel, [1942].

atie geschapen was, koos voor de politiek. Het spreekt vanzelf dat de positie en de ervaring die hij in de culturele, en in mindere mate in de wetenschappelijke wereld had hem daarbij van dienst was. Op de tweesprong van cultuur en wetenschap enerzijds en van politiek anderzijds, koos hij duidelijk voor het tweede pad. Het resultaat hiervan kennen we.

De vooroorlogse activiteiten en publikaties van J. Van de Wiele kwamen bij zijn proces en nadien nauwelijks nog aan bod, tenzij voor zover men ermee trachtte aan te tonen dat hij toen reeds voor Duitsland werkte.

Na de Tweede Wereldoorlog bracht hij zijn wetenschappelijke vorming nog in de praktijk door een Nederlands-Duits vertaalwoordenboek samen te stellen dat nog heden ten dage gebruikt wordt³⁴. Van verdere activiteiten na de bezetting op literair of literatuurwetenschappelijk gebied is ons niets bekend. Hij scheen er ook geen ambitie meer toe te koesteren. Wel hoopte hij ooit nog in de politiek terug te kunnen keren³⁵. Maar ook zijn politieke en maatschappelijke rol was toen al lang uitgespeeld.

J. Van de Wiele overleed in 1979 na een slepende ziekte. De in memoriams waren bijna uitsluitend gewijd aan zijn politieke optreden in de Tweede Wereldoorlog. Het is tekenend voor de waarde van zijn proza dat daarover met geen woord werd gerept. Het is echter jammer dat de wetenschappelijke kwaliteiten en verwezenlijkingen, die hij ongetwijfeld kon voorleggen, in de schaduw bleven staan.

34. F.J.J. VAN DE WIELE, *Langenscheidts Taschenwörterbuch der Niederländischen und Deutschen Sprache, erster Teil, Niederländisch-Deutsch, Neubearbeitung 1979*, Berlin; München; Wien; Zürich, 1979.

35. Eigen verzameling documenten.